

ABD'NİN TÜRKİYE'Yİ, TÜRK HALKINI TANITMA FAALİYETLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA: TÜRKİYE CEP REHBERİ

A STUDY ON EFFORTS OF THE USA TO PROMOTE TURKIYE AND THE TURKISH
PEOPLE: A POCKET GUIDE TO TURKEY

Melih DUMAN¹

Öz

İki yüzyıllık bir süreci geride bırakan Türk-Amerikan ilişkileri, Türkiye'nin NATO'ya üye olmasından sonra iki ülkenin askeri düzeyde personel değişimi yapmaları neticesinde kültürel bir alışverişi ortaya çıkartmıştır. Çalışma, bu doğrultuda Türkiye'ye görevli gelen Amerikalı personeli, Türk halkı ve Türkiye hakkında bilgilendirmek üzere ABD Savunma Bakanlığı Enformasyon ve Eğitim Departmanı'nın 1953 yılında yayınladığı A Pocket Guide to Turkey / Türkiye Cep Rehberi isimli eseri ele alıp analiz etmektedir.

Türkiye Cep Rehberi, Türkiye'de görev alacak personelin - ve ABD halkının - Türkiye ve Türk halkını tüm kültürel özellikleri ile yakından tanımasını sağlamak ve bu sayede yanlış anlamadan doğacak bir krizin önüne geçmek üzere hazırlanmıştır. Türkiye Cep Rehberi, aynı zamanda Amerikalılara yönelik telkinleriyle Türkiye'de buldukları süre boyunca ABD'li personelin kültür elçileri olmaları sağlamaya yönelik çaba sarf etmiştir. Çalışma, Türkiye-ABD ikili ilişkileri için oldukça önemli sayılacak bir dönemde ABD'nin Türk halkına yönelik tespitlerini ve bakışını analiz etmekte, ABD'nin gözündeki Türkiye imgesini tahlil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, ABD, Türkiye Cep Rehberi, NATO, Kültür

Abstract

Leaving behind a two-century history, Turkish-American relations have revealed a cultural exchange as a result of the fact that the two countries exchanged military personnel after Türkiye became a member of NATO. In this regard, this study examines and analyzes the work A Pocket Guide to Turkey published by the Information and Education Division of the the USA Department of Defense in 1953 to inform American personnel working in Türkiye about the Turkish People, Turkish culture and Türkiye as a whole. In fact, this Guide has been prepared to ensure that the military personnel who will serve in Türkiye and the USA public in general know Türkiye and the Turkish People closely with all their cultural characteristics, and thus prevent a crisis that will arise due to misunderstanding in Türkiye. Guide has also made efforts to ensure that USA personnel become cultural ambassadors during their stay in Turkey with its inculcations aimed at Americans. The study analyzes the determinations and views of the USA people towards the Turkish People and Turkish culture in a period that will be considered very important for Turkish-USA bilateral relations and analyzes the image of the Turkish People in the eyes of the USA.

Keywords: Turkey, the USA, A Pocket Guide to Turkey, NATO, Culture

¹ Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, melihduman@aksaray.edu.tr, Orcid: 0000-0001-6861-615X

1. GİRİŞ

Modern Türkiye tarihinde gerek iç gerekse dış politika gelişmeleri bakımından Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) sahip olduğu konum, son yüzyıllık süreçte neredeyse tüm devletlerden çok daha önemli olmuştur. ABD ticaret gemilerinin XIX. yüzyılda Akdeniz limanlarına ticaret yapmak üzere gelmeleri ile birlikte Osmanlı Devleti ile ABD arasındaki ilk temasın sağlanması sonrasında, iki ülke arasında ilişkiler tarihi süreç içerisinde gelişme göstermiştir. Yaklaşık yüz elli yıllık süreçten sonra Türkiye'nin 1952 yılında NATO'ya dâhil olmasıyla birlikte Türkiye-ABD ikili ilişkileri oldukça yakın bir işbirliği fırsatı elde etmiştir.

Tarihsel süreç içerisinde iki ülke ilişkileri devletler nezdinde siyasi, ekonomik ve askeri açıdan ele alınmakla birlikte Türkiye ve ABD kamuoylarının, halklarının karşılıklı olarak tanınması noktasında yoğun bir çaba ortaya konulmadığı görülmüştür. Çalışma bu doğrultuda Soğuk Savaş döneminin politik ikliminde gelişen Türkiye-ABD ilişkileri çerçevesinde ABD'nin Türkiye'yi ve Türk Halkını tanımak, tanıtmak üzere gerçekleştirdiği girişimleri ele almaktadır. Türkiye, ABD'nin haiz olduğu siyasi yapı sebebiyle 1946 yılından itibaren ABD'yi daha yakından tanımak üzere faaliyet göstermiştir. ABD'nin Türkiye'yi ve Türk Halkını tanımaya, tanıtmaya yönelik çabaları ise çok daha geç bir tarihte, Türkiye'nin NATO'ya üye olmasından sonra yoğunlaşmıştır. Türkiye'nin NATO üyeliği ile birlikte iki ülke arasında gerçekleşen personel değişimi, ABD yetkili makamlarının Türkiye'ye gidecek askeri personelin Türkiye hakkında bilgi edinmesini sağlamak ve iki ülke ilişkilerine zarar verecek yanlış anlaşılmaları önlemek üzere 11 Haziran 1953 tarihinde A Pocket Guide to Turkey (Türkiye Cep Rehberi) isimli çalışmayı yayınlamalarını gerektirmiştir. Askeri personel için hazırlanmış olsa da Türkiye Cep Rehberi'nin aynı zamanda ABD'de cüzi bir rakam karşılığında satışa çıkması, Türkiye ve Türk Halkının ABD kamuoyuna da tanıtılmak istediğini ortaya koymaktadır. Çalışma, Türkiye-ABD ilişkileri açısından oldukça önemli bir dönemeç sayılacak bu dönemde ABD'nin Türkiye'yi ve Türk Halkını kendi kamuoyunda tanıtmak üzere yayınladığı Türkiye Cep Rehberi isimli çalışmayı ele almakta ve ABD'nin Türkiye'yi, Türk Halkını nasıl değerlendirdiğini analiz etmeye çalışmaktadır. Çalışma Türkiye-ABD ilişkileri çerçevesinde ABD'li yetkilerin Türkiye ve Türk Halkını nasıl gördükleri ile nasıl aktardıklarını ilk elden göstermesi açısından önemli bir veri sağlamaktadır. İkili ilişkilerin önemine rağmen ABD'nin Türk Halkını tanıtmak üzere ilk sayılabilecek bir çalışma olması, Türkiye Cep Rehberi'ndeki bilgilerin ve değerlendirmelerin önemini ortaya koymaktadır.²

Türkiye Cep Rehberi, kitapçık, broşür tarzında bir yayın olmasına rağmen 96 sayfalık yapısıyla oldukça hacimli bir eserdir. İçerisinde 15 çizim ve 37 fotoğraf barındıran Rehber, 1953 yılına dair Türkiye'nin görsel ve betimsel içeriğine dair de önemli veriler sunmaktadır. Çalışmada Amerikalıların Türkiye'yi, Türkiye'nin sahip olduğu coğrafi, tarihi, insani özellikleri nasıl ele aldığı ve hassasiyetlerini gösterdiği dönemin politik atmosferinde Türkiye-ABD ilişkileri açısından değerlendirilmiştir. Çalışma metodolojik olarak belgesel kaynak taraması sonucunda elde edilen arşiv kaynakları, süreli yayınları ve telif eserleri içermektedir.

2. TARİHSEL SÜREÇTE TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ

Türkler ve Amerikalılar arasındaki münasebetlerin başlangıcı XIX. yüzyıla gitmekle birlikte, ilişkilerin bu duruma nispetle aynı oranda ilerlemediği görülmüştür. 1823 yılında ilan

---

² ABD'nin Türk halkını tanıtıcı çalışmaları 1953 sonrasında sürmüştür (BCA, 30-1-0-0/7-36-13/A4, 20.09.1957; Information Service 1981).

edilen Monroe Doktrini, uzunca bir süre ABD'nin kıta Avrupa'sı ile ilgili siyasi süreçlerden izole olmasını sağlamıştır (Armaoğlu, 1997: 708-709). Siyasi sürecin aksine olarak ABD'nin ticaret gemileri ise XIX. yüzyılın başından itibaren Akdeniz'de yer almaya başlamıştır. Amerikalıların Osmanlı Devleti ile ilk teması, Atlas Okyanusu'nun Akdeniz'e giriş kapısında yer alan Garp Ocakları vasıtasıyla olmuştur. Garp Ocakları'na yıllık bir vergi ve mühimmat vermeyi kabul eden ABD ticaret gemileri, Akdeniz'de ticaret yapmaya başlamış ve kısa süre içerisinde de İzmir'e kadar gitmişlerdir (Erol, ty: 7-9).

ABD gemilerinin İzmir'i ziyaret etmesinden kısa bir süre sonra, Osmanlı ile ABD arasında Ticaret ve Dostluk Antlaşması (1830) imzalanmıştır (Doğan, 1996: 21-22; Kayapınar, 2017: 53). Yapılan antlaşma sonrasında ise ABD ile askeri alanda işbirliği geliştirilmiş, fakat bu dönemde Almanya'nın Osmanlı Devleti nezdinde sağladığı ittifak ilişkisi, ABD'yi gözden düşürmüştür (Gencer vd., 2008: 255-257). XIX. yüzyılın sonuna doğru ikili ilişkiler, iktisadi meseleler dışında, azınlık sorunu ve misyonerlik faaliyetleri ile doruğa çıkmıştır (Sertoğlu, 2011: 3367). Yaşanılan tüm gerilimlere rağmen Osmanlı-Amerika ilişkileri (Erhan, 2001: 337-339), genellikle olumlu bir düzlemde gelişmiştir (Şafak, 2003: 202-203).

I. Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra, ikili ilişkiler ABD'nin savaşa girmesine (1917) kadar sürmüştür (Uçarol, 2000: 504). ABD'nin resmi olarak savaş girmesiyle iki ülke arasındaki diplomatik temas da sona ermiştir (Armaoğlu, 1991: 19; Fendoğlu 242-243). 1921 ve 1922 yıllarında ise Amerika ile siyasi ve ekonomik ilişkilerin yeniden başlaması için girişimlerde bulunulmuştur (BCA, 30-10-0-0/267-801-1/440; BCA, 30-18-1-1/6-36-20/114-9). 1925 yılında New York'ta Başkonsolosluk, 1927 yılında ise Washington Büyükelçiliği faaliyete başlamıştır³ (Aral, 1968: 952; BCA, 30-18-1-1/26-54-3/107-40; İcra Sekterliği, 1984: 449; Criss, 2008: 173-177).

Bu gelişmelere karşın Türkiye-ABD ilişkileri 1927 yılından sonra kahir ekseriyetiyle gelişme göstermemiş, birkaç münferid hadisenin dışında ilişkiler konjonktür ve coğrafi mesafe sebebiyle yeterince gelişmemiştir. Türkiye ile ABD arasındaki münasebetler, aktif işbirliğine II. Dünya Savaşı sırasında geçmiş, savaştan sonra ise ivme daha da artmıştır. Bu durumun meydana gelmesine yol açan gelişme, Türkiye'nin Savaş sonrasında SSCB karşısında toprak bütünlüğünü ve güvenliğini sağlamak üzere ABD ile yakın işbirliği geliştirmek istemesinden kaynaklanmıştır (Armaoğlu, 2020: 265; Akbaş vd., 2019: 2232-2333).

Türkiye-ABD ilişkilerinde oldukça önemli bir köşe taşı olan Sovyet politikası, iki ülkenin çeşitli gayeler etrafında birlikte hareket etmesini gerektirmiştir. NATO'nun kurulması sonrasında NATO üyeliği, Türkiye'nin ABD ile olan ilişkilerinde belirleyici bir etkiye sahip olmuştur (Bozdağlıoğlu, 2008: 466; Ülman, 1968: 261-262). Türkiye, NATO üyeliği sonrasında ise yoğun bir Amerikan politikası izleyerek ikili ilişkileri tam ittifak yapısı içerisine sokmuştur (Armaoğlu, 1999: 425; Bağcı, 1994: 89,94). Sovyet tehdidi gölgesinde başlayan Türkiye-ABD ilişkileri, 1953 yılında SSCB lideri Josef Stalin'in ölümü sonrasında bir değişikliğe uğramamıştır (Erol, 2008: 437).

3. TÜRKİYE CEP REHBERİ

Türk dış politikasında SSCB'den kaynaklı olarak yaşanan tehdit algılaması karşısında 1947 yılından itibaren ABD nezdinde ilişkileri geliştirmek ve Türkiye hakkında alınan kararlarda etkili olabilmek üzere yoğun bir biçimde tanıtma faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.

³ Ahmet Muhtar Bey, 20 Eylül 1927 tarihi itibarıyla büyükelçilik düzeyinde Türkiye'nin ABD'deki ilk diplomatik temsilcisi olmuştur. Aynı yıl ABD tarafından da Joseph C. Grew, Türkiye Büyükelçisi olarak tayin edilmiştir.

ABD'nin Türkiye'ye dair fikirlerinin ise 1947 yılına kadar oldukça sınırlı olduğu bilinmektedir. Türkiye'nin ABD'de uzunca bir süre elit bir zümre dışında yeterince tanınmadığı görülmüştür (Duman, 2019; Duman, 2020: 26-27). Türkiye-ABD ilişkilerinin asimetrik yapısı, Türkiye'nin tanınmak üzere daha fazla çaba ortaya koymasını gerektirirken, 11 Haziran 1953 tarihinde ABD Savunma Bakanlığı tarafından 96 sayfalık kitapçık/broşür yayınlanmıştır. A Pocket Guide to Turkey/Türkiye Cep Rehberi adıyla İngilizce olarak yayınlanan kitapçık, Savunma Bakanlığı'nın Enformasyon ve Eğitim Departmanı tarafından hazırlanmıştır. Yayınlanması sonrasında Türkiye'nin yaptığı ilk değerlendirmede Rehber, Türk-Amerikan ilişkileri açısından oldukça olumlu bulunmuştur (Indiana Evening Gazette, 1953: 10).

Türkiye'yi "kavşak" sözcüğü ile tanımlayan Cep Rehberi, kullanılan kavramın Türkiye'yi en iyi ifade eden kelime olduğunun altını çizmiştir. Türkiye'nin Asya ile Avrupa arasında bir köprü olduğunu belirten Rehber, bu özelliği sebebiyle Türkiye'nin dünyada stratejik bir konumda olduğunu ifade etmiştir. Türkiye'nin sahip olduğu coğrafya, Pers-Yunanistan savaşından itibaren ele alınırken, süreç Büyük İskender ve Romalılarla sürmüş son dönemde ise Türklerin Orta Asya'dan gelerek Viyana'ya kadar ilerlemelerinden bahsedilmiştir. Son iki yüzyılda ise Rusların, Türkiye üzerinden Akdeniz'i kontrol amaçlarının olduğu vurgulanırken kısa bir süre önce bazı Türk toprakları ile Boğazları birlikte kontrol etmeyi istedikleri kaydedilmiştir. Türkiye'nin, Rusya'nın genişleme isteği karşısında durduğunu vurgulayan Rehber, Sovyet tehdidinin Truman Doktrini'ne yol açtığını aktarmıştır. Rehber, Amerikalı personeli kastederek kitapçığın Türk insanını ve onların problemlerini anlamalarına yardımcı olacağını ifade etmiştir. Türkiye'nin son 30 yıl boyunca modern bir ülke inşa ettiğini ifade edilirken Amerikalıların bu durumu takdir etmeleri istenmiştir. Türkiye denildiğinde sultan, harem, fes, şalvar gibi akıllarına gelen imgelerin artık kaldırıldığını bunların yerlerine demiryolları, fabrikalar, barajlar, yeni şehirler inşa edildiğini kaydeden Rehber, Amerikalı personele Türkiye'nin heyecan verici yeni hikâyesinin kendileriyle başlayacağını ifade etmiştir (USA Department of Defense, 1953: 1-2).

Kısa bir Türkiye tanıtımından sonra Amerikalı personele Türkiye'deki işlerinin mahiyeti aktarılmıştır. "Sam Amca"nın kendilerini, Türkiye'deki sosyal gelişmeleri gözlemlemek için göndermediği konusunda uyarın Rehber, ABD'li personelin yapacak birkaç işi olduğunu söylemiştir. Uzmanların Türkiye'de "oldukça önemli" kabul edilen ilk işleri, askeri teknik bilgileri öğretmektir. İkinci ve en az ilki kadar önemli olan diğer 'iş' ise gönüllü elçilik olarak ifade edilmiştir. Amerikalı askerlerin aynı zamanda ABD'yi temsil etmeleri sebebiyle samimi, nezaketli olmaları tavsiye edilmiştir. Türklerin radyo, sinema, kitap, dergi gibi vasıtalarla ABD hakkında çok şey bildiğini söyleyen Rehber, Amerikalı personelin de buna karşılık, ABD imgesine zarar vermemek için Türkler hakkında bilgi sahibi olmalarını istemiştir. Bu doğrultuda Türkiye Cep Rehberi'nin hazırlanma amacının mezkûr konuya çözüm üretmek olduğu kaydedilmiştir (USA Department of Defense, 1953: 2-4). Rehber genel ekseriyetiyle teorik ve pratik olarak iki kısımda ele alınmıştır. Genel kısım daha ziyade uzun erimde teorik veriler sağlayan bilgiler ihtiva ederken, özel bilgiler kısmı ise kısa vadede Amerikalı personelin ilk etap karşılaşacakları konulara çözüm bulmalarına yönelik pratik bir amaca hizmet etmiştir. Fakat buna karşın Rehber'in fiilen net bir ayrıma gitmemesi her iki alan içerisinde de birbirine kaymaların yaşanmasına sebep olmuştur.

3.1. Genel Bilgiler

3.1.1 Türk Halkı

Rehber giriş kısmından sonra Türk halkı bölümüyle Türkiye'yi tanıtmaya başlamıştır. 26 sayfa tutan hacmiyle bu bölüm, Rehber içerisinde en çok alan kaplayan kısmı oluşturmuştur. 1950 sayımlarına göre nüfusun 21 milyon olduğunu ifade eden Rehber, bu rakamla Türkiye'nin Kaliforniya ile Pennsylvania'nın nüfus büyüklüğüne sahip olduğu bilgisini paylaşmıştır. Türklerin dil, din gelenek gibi farklılıklarına rağmen temelde kendileriyle aynı dünyaya ait oldukları ifade edilmiştir. Türk halkının fiziki özellikleri paylaşan Rehber, çoğu Türkün diğer Akdeniz milletleri gibi biraz koyu renkli ve kısa olduklarını kaydetmiştir. Ancak bununla birlikte, Osmanlı Devleti'nin içerisinde yaşanan kaynaşma sonucunda Türklerin tek tip olmadığı, farklı renkte saç, göz, ten rengine sahip insanların olduğu da ifade edilmiştir (USA Department of Defense, 1953: 5-6).

Türkiye'deki insanların da diğer ülkelerdeki gibi farklı farklı olduğunu açıklayan Rehber'e göre, Türkler arasındaki en büyük fark şehirli-kırsal ayrımından kaynaklanmaktadır. Reformlar ve değişim şehirlere daha hızlı gelip yerleşmiş bu sayede şehirli insanlar modern yaşamın olanaklarına daha kolay erişmiştir. Bu durumu Amerikalıların bizzat kendilerinin tecrübe edeceğini kaydeden Rehber, şehirlilerin Amerikalılar gibi giyindiklerini ve bunun yanı sıra Amerikalı personelin şehirlerde sinema, modern mağazalar gibi batılı unsurları görececeklerini belirtmiştir. Nüfusun dörtte üçünün kırsalda yaşadığı bilgisini paylaşan Rehber, değişimin kırsalda daha yavaş olduğunu ifade etmiştir. İlerlemenin hızla iç bölgelere ulaşmasına karşın bazı yerlerde kanalizasyon, elektrik gibi altyapı sistemlerin bulunmadığı özellikle aktarılmıştır. Altyapı sistemleri dışında personelin taşrada geleneksel kıyafetli insanlar ve kağnılarla karşılaşacağı bilgisi de paylaşılmıştır. Türk köylülerin küçük, izole köylerde bir, iki odalı evlerde yaşadığını kaydedildiği Rehber'de bir köy evinin özellikleri ve sahip olduğu eşyaların neler olduğu detaylandırılmıştır. Amerikalı personele Türklere karşı yakın ve samimi davranmaları gerektiği telkin edilmiştir. Türkler nezaket sahibi, ülkesi ve şahsı hakkında gururlu olarak nitelendirilirken personelin bu konuda dikkatli olması gerektiği ikazında bulunulmuştur. Türklerin sözlü edebiyat konusunda hikâyelere önem verdiği öne çıkartılırken, Türklere Amerikalıların bu konuda benzerlik taşıdıkları belirtilmiştir. Fiziksel olarak sert tabiatlı olarak aktarılan Türklerin sahip olduğu coğrafya sebebiyle çok çalışmak durumunda kaldıkları ve çok az hayvana, makineye sahip oldukları paylaşılmıştır. İlginç bir şekilde Türk halkı ve ABD'li personel arasında ünsiyet kurmak üzere, Türklerin Amerikalılardan çok fazla farklılık arz etmediği ifade edilirken Amerikalıların anlayışlı olmaları halinde kısa sürede Türklere alışacakları söylenmiştir (USA Department of Defense, 1953: 6-8).

Türkler hakkında gerekli telkin yapıldıktan sonra, Atatürk başlığı altında Mustafa Kemal Atatürk'ten bahsedilmiştir. Modern Türkiye'yi anlamak için Atatürk'ün bilinmesi gerektiğinin altı çizilirken Atatürk, dünyanın en önemli insanlarından birisi olarak zikredilmiştir (USA Department of Defense, 1953: 9-15). Atatürk başlığı sonrası, Türkiye'nin ve Türk insanının daha iyi anlaşılması için din başlığı altında inanç konusu işlenmiştir. Hemen hemen her Türkün Müslüman olduğunu, Müslümanların dışında Türkçe konuşan Ermeniler gibi Hristiyanların olduğu da ifade edilmiştir. Türkiye hakkında ilk kez bilgi sahibi olan Amerikalıların bu vesileyle İslamiyet konusuyla da ilk kez ciddi bir şekilde temas ettikleri anlaşılmaktadır. Din meselesinin önemli bir hususiyet olması, Rehber'de İslamiyet'in Hz. Muhammed ile birlikte anlatılmasını gerektirmiştir. Kitapçıkta Amerikalıların Türklere dini konularda tartışmaya girmemesi konusunda ikaz edildiği görülmüştür. İslamiyet konusunda bilgilendirme yapan Rehber, camilerden, namazdan, peygamberlerden bahsetmiştir. Oldukça detaylı bir anlatım kullanılan kitapçıkta, Müslümanların abdest aldıktan sonra yüzlerini

Mekke'ye dönerek namaz kıldıkları gibi ayrıntılı bir anlatım yer alırken, minarelerin kapısının Mekke'ye dönük olduğu gibi detaylı bilgiler paylaşılmıştır. Amerikalıların namaz kılanlarla dükkânlarda veya farklı yerlerde karşılaştıklarında ne yapmaları gerektiğini anlatmak için namazın nasıl kılındığı, detaylandırılmıştır. Müslümanların domuz gibi hassas oldukları konuları Yahudi örnekleri üzerinden anlatan kitap, İslamiyet hakkında Ramazan ayından ve bayramlardan da bahsetmiştir (USA Department of Defense, 1953: 15-20).

Ele alınan bir diğer konu ise gelenekler olmuştur. Türkiye'nin tamamının eşit bir şekilde modernize edilmediğini söyleyen Rehber, hâlihazırda eski gelenekleri muhafaza eden yerlerin bulunduğunu kaydetmiştir. Geleneksel kıyafetlerin, özellikle peçe benzeri başlıkların ve şalvarların hala taşrada kullanıldığı bilgisine yer verilmiştir. Diğer taraftan resmi olarak kadın hakları ile ilgili düzenlemelere karşı, alışkanlıkların bir anda ortadan kalkamayacağı belirtilerek "Türk kadını" ile münasebetler konusunda Amerikalılar dikkatli olmaya çağırılmıştır. ABD'li personeli, arkadaş canlısı olmaya kattıkları takdirde yanlış anlaşılacakları konusunda uyarın Rehber, Amerikalıları dikkatli olmaya davet etmiştir. Bunların dışında Rehber'de haftalık tatil günleri, zaman esaslı, ABD ve Türkiye arasındaki zaman farkı, sokak asayışı gibi konulara da değinilmiştir. Ayrıca Amerikalılara, Türklerin bir teklifi sağ elini göğsüne koyarak reddetme davranışından bahsedilerek; bu tarzdaki bir durumla karşılaşılması halinde anlaşmazlık yaşanmasının önüne geçilmek istenmiştir (USA Department of Defense, 1953: 20-22).

Türkiye'yi tanımak ve tanıtmak noktasında eğitim meselesi ile de ilgilenilmiştir. Türkler ve Amerikalıların eğitime derin bir saygı duyduklarını kaydeden Rehber, Cumhuriyet idaresi döneminde okuma yazma oranının arttığını kaydetmiştir. Eğitimde fırsat eşitliği konusuna değinilen kitapçıkta, yoksul öğrencilere verilen burslarla eğitim almalarının sağlandığı, bu durumun ise eski döneme nispetle demokratik olarak herkese yönetici olma hakkı sağladığı belirtilmiştir. Dikkat çekici bir biçimde Türkiye'deki eğitim başarısının gerisinde Köy Enstitüleri'nin olduğu ifade edilmiştir. Rehber ayrıca ABD'nin eğitim konusunda Türkiye üzerindeki sınırlı etkisinden, Robert Kolej'den bahsetmiştir (USA Department of Defense, 1953: 22-25).

Eğitimle ilgili olarak değinilen önemli bir diğer konu ise dil meselesi olmuştur. Türkiye'de yeni alfabeye geçilmesinin eğitimin hızla yayılmasına çok önemli katkı sağladığı vurgulanmıştır. Stenoya benzetilen Osmanlıcanın yerine kabul edilen Latin Alfabesinin öğrenilmesinin daha kolay olduğuna işaret edilmiştir. Osmanlıcanın kanunen yasak olmasına rağmen hala kullanımının sürdüğü kaydedilirken yeni harflerle telaffuzun daha rahat olduğu iddia edilmiştir (USA Department of Defense, 1953: 25).

Spor faaliyetleri ele alınan bir başka konu olmuştur. Futbol, ulusal oyun olarak nitelendirilirken bölgesel ve ulusal şekilde oynandığı ifade edilmiştir. Fakat önem ve başarı açısından güreşe ayrı bir bahis ayrılmış, Türkiye'nin bu dalda olimpiyatlarda başarılı olduğu vurgulanmıştır. Voleybol ve basketbolun okullarda popüler olduğu söylenirken beyzbol, Amerikan futbolu gibi oyunların Türkler tarafından pek algılanmadığı ifade edilmiştir. Diğer spor dallarının ise sınırlı olduğu belirtilmiştir. Bu spor dalları arasında binicilik, golf, yüzme gibi spor dalları sayılmıştır. Bunların dışında Türkiye'nin sahip olduğu doğal kaynaklar sebebiyle avcılık ve balıkçılık da önemli faaliyet arasında gösterilmiştir (USA Department of Defense, 1953: 27-29).

3.1.2. İmparatorluktan Cumhuriyete

Türk halkının fizyolojik özellikleri, din, dil, spor, sosyolojik yapısı birinci bölümde anlatıldıktan sonra ikinci bölümde Orta Asya'dan başlayan tarihsel süreç mevcut zaman dilimine göre; Erken Dönem, Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı, II. Dünya Savaşı, Türkiye

Hükümeti bölümleri altında ele alınmıştır. Erken Dönem olarak ifade edilen dönem, Orta Asya ile başlatılıp İstanbul'un fethi ile sonlandırılmıştır. Rehber'de ele alınan Orta Asya sürecinde Moğol ve Türkler arasındaki ayrımın yeterince net olmadığı görülmüştür. Selçuklular, hakkında az sayılabilecek bilgiler verildikten sonra Osman Bey'in faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Kısaca Bursa, Edirne başkentleri dönemlerine atıfta bulunulan kitapçıkta, fethiyle (1453) birlikte İstanbul'un başkent yapıldığı bilgisi paylaşılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman ve oğlu döneminde Osmanlı Devleti'nin en geniş sınırlara ulaştığını kaydeden Rehber, bu dönemde devletin büyüklüğünü ABD'nin sınırları ile mukayese etmiştir. Viyana Bozgunu (1683) sonrası Osmanlı Devleti'nin hızla geri çekildiği dönem ise Soğuk Savaş'ın atmosferine uygun biçimde Rusya'nın "sıcak denizlere", doğru genişlemek amacıyla Osmanlı ile savaştığı dönem olarak tasnif edilmiştir. 1953 yılından kaynaklanan bir değerlendirme ile Rus tehdidinin yaklaşık 400 yıldır sürdüğü ve bu bilgiye sahip olan her okul çocuğunun Rusya'dan "nefret" ettiği iddia edilmiştir. Rehber, Türkiye'ye giden Amerikalıların, yakınları Ruslar tarafından öldürülen birçok kişiyle tanışacaklarını söylerken, aynı zamanda Türklerin Rus Çarı I. Nikola'nın "hasta adam" benzetmesini unutmadığı bilgisini paylaşmıştır (USA Department of Defense, 1953: 31-33).

I. Dünya Savaşı dönemini ayrı bir başlık açısından ele alan Rehber, Osmanlı ve ABD'nin de farklı saflarda olmasına rağmen birbirlerine savaş ilan etmediklerini; fakat 1917'de diplomatik ilişkilerini kestiklerini anlatmıştır. Milli Mücadele dönemi daha önce farklı bölümlerde ele alındığı için, 1918 yılından sonra tarihsel süreç, II. Dünya Savaşı dönemi ile devam ettirilmiştir. Rehber, Türkiye'nin 1939 yılında İngiltere ve Fransa karşılıklı yardım antlaşması imzaladığını, fakat buna karşın 1945 yılına kadar da Almanya'ya savaş ilan edilmediğinden bahsetmiştir. Ancak bununla birlikte Türklerin Almanya'nın Yunanistan'ın daha da ötesine geçmesine engel olduğu vurgulanmıştır (USA Department of Defense, 1953: 33-34).

Türkiye Hükümeti başlığı altında ise Türkiye'nin idari yapısının nasıl işlediği anlatılmıştır. Egemenlik hakkının halka ait olduğu vurgulanan kitapçıkta, Türkiye'nin siyasi rejiminin cumhuriyet olduğu ve tıpkı ABD'de olduğu gibi anayasal hakların vatandaşları koruduğu öne çıkartılmıştır. Meclis'ten ve siyasi partilerden bahseden Rehber, yerel yönetimlere de ışık tutmaya çalışmıştır. 63 ilin valiler tarafından yönetildiğini, en küçük mahalli birimin ise köy olduğu kaydedilerek köyde dahi yönetimin halk iradesini yansıttığı söylenmiştir. Demokrasinin Sovyet bloğuna karşı önemsendiği bu dönemde, ABD için Türkiye'nin köylerinde dahi demokrasinin işletilmesi oldukça önemli bir husus olmuştur. Ayrı bir başlık altında ise Türkiye'de yaşayan gayrimüslim unsurlardan bahsedilmiştir. Türk soylu olmadığı kaydedilen Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler başlıca küçük gruplar olarak isimlendirilmiştir. Çoğu gayrimüslimin İstanbul'da yaşadığı bilgisi paylaşılırken geri kalanların ise İzmir ve Ankara'da yaşadığı ifade edilmiştir. Tüm azınlıkların Türk vatandaşı oldukları, haklarının anayasal güvence altında olduğu yine ABD'nin önemsendiği demokrasi açısından ve ABD'de var olan Türk karşıtı propaganda sebebiyle öne çıkartılmıştır (Şimşir 119-125; USA Department of Defense, 1953: 34-35).

3.1.3. Coğrafya ve Doğal Kaynaklar – Sanayi

Türkiye Cep Rehberi'nin, üçüncü ve dördüncü bölümlerinde ise Türkiye coğrafyası, yeraltı kaynakları ile sanayisi ele alınmıştır. İlk olarak Türkiye'nin sınırlarını ele alan Rehber, Türkiye'yi Asya'dan Avrupa'ya uzanan yarımada olarak tanıtmıştır. Kıyı şeridinin kara sınırının üç katı olduğu ifade edilirken Türkiye'nin büyüklüğü Teksas ve Güney Carolina'nın birleşimi olarak tasvir edilmiştir. Coğrafi olarak yüksek bir rakıma sahip olduğu belirtilen Türkiye'nin dikkat çeken dağları ise ismen zikredilmiştir. Türkiye topraklarının çoğunun çorak olması sebebiyle kışların kar yağışlı ve sert, yazların ise sıcak ve kurak olduğu

kaydedilmiştir. Kıyıları ise 'ılık' olarak nitelendirilirken aynı enlemdeki ABD kıyılarından daha sıcak olduğu ifade edilmiştir. İstanbul-New York, Ankara-Kansas City, Erzurum ise Butte ile kıyaslanarak eşleştirilmiştir. (USA Department of Defense, 1953: 36-39). Doğal Kaynaklar – Sanayi başlığı altında ele alınan ilk konu ise tarım olmuştur. Daha önce Türkiye'nin beşte dördünün köyde yaşadığını kaydeden Rehber, bu doğrultuda tarımın Türk ekonomisinin bel kemiği olduğunu vurgulamıştır. Tarımın yanı sıra hayvancılık, madencilik, ulaşım ve sanayi konuları da ele alınmıştır (USA Department of Defense, 1953: 40-50).

3.1.4. Silahlı Kuvvetler

Türkiye'nin sahip olduğu kaynaklara rağmen ekonomisinin yeterli bir gelişme kaydetmediği tespitinde bulunan Cep Rehberi, bir başka konu başlığı olarak silahlı kuvvetleri ele almış ve Türk halkının askeri özelliklerini tanıtmıştır. Kore Savaşı'nın henüz sürdüğü ve Türkiye'nin NATO üyesi olduğu bir dönemde silahlı kuvvetlerden bahsedilen Rehber'de, NATO içerisinde Türkiye'nin ABD-İngiltere'den sonra en büyük "ikinci" büyük kuvvete sahip olduğu kaydedilmiştir. Kara ordusuna nispetle donanma küçük bulunurken buna karşın donanmanın Karadeniz kıyıları ve Boğazları koruduğu zikredilmiştir. Hava kuvvetleri ise savunma amaçlı ve kara gücünü destekleyen bir yapıda tasnif edilmiştir (USA Department of Defense, 1953: 51).

Türk askerlerin sahip olduğu şartları güç olarak değerlendiren Rehber, Türklerin ataları gibi askeri yükümlülük altında hizmet etmeyi onur kabul ettiklerine dikkat çekmiştir. Üniformanın gurur kaynağı olduğu ve bunun yanı sıra Amerikalı personelin Türk askerine hayran olacağı iddia edilmiştir. Rehber, Amerikalı personelin Türk askerini zaten Kore'deki başarıları sebebiyle tanıdığını ifade ederken BM ülkeleri içerisinde ABD'nin Kore teklifine ilk cevap veren ülkenin Türkiye olduğu tekrar hatırlatmıştır. Hâlihazırda ise Kore'de de ABD-İngiltere kuvvetleri dışında en fazla asker sayısına sahip olan ülkenin Türkiye olduğu kaydedilmiştir. Türk askerinin parlak başarıları Rehber'de övülürken Amerikan personeline seslenilerek; olağanüstü başarılar karşısında verilen ABD Başkanlığı Birlik Takdirnamesi ödülünü Türk askerinin Kore Savaşı sırasında kazandığına dikkat edilmesi istenmiştir. Türk askerinin bu ödülü, ABD için savaşarak hak ettiğini, bu sebeple de personelden bu durumun farkına varmaları istenmiştir. Rehber, Türklerin bu ödülün tam olarak ne manaya geldiklerini bilmemelerinden hatta süs sanmalarından dolayı Amerikan personelinden, –savaş gazisi- Türklerle tanıştıklarında hizmetleri sebebiyle muhakkak ellerini sıkmalarını ve kazandıkları madalyaya dikkat çekmelerini istemiştir (USA Department of Defense, 1953: 51-54).

3.2. Pratik Bilgiler

3.2.1. Seyahat İpuçları

Türkiye Cep Rehberi, kalan kısımlarda daha ziyade Türkiye'de pratik bilgiler sağlayacak seyahat ipuçları, görülecek yerler gibi konulara odaklanmıştır. İlk olarak Seyahat İpuçları başlığı altında, 'para' konusuna değinen Rehber, Amerikalı personeli para konusunda duyarlı olmaya çağırmıştır. Gelirlerinin Türk halkından daha yüksek olduğu bilgilendirmesini yapan Rehber, personelin müsrif olmamasını istemiştir. Para konusundaki uyarılardan sonra ise ulaşım konusu ele alınmıştır. Türkiye'nin ulaşım konusunda cömertlik göstererek indirim yaptığı, ABD personelin bu indirimden ise kimliklerini sunmaları halinde yararlanacakları bildirilmiştir. İndirimin ulaşım imkânlarını ucuzlattığını ifade eden Rehber, abartılı bir biçimde indirimin tüm ülkeyi gezmeyi düşündürdüğünü ifade etmiştir (USA Department of Defense, 1953: 55-57).

Pratik bilgiler vermeyi amaçlayan Rehber'de ikinci olarak 'otel' bahsi ele alınmıştır. Türkiye'deki birinci sınıf otellerin kalitesinden bahseden Rehber, Amerikalı personele bu

otellerde rahat edebileceklerini muştulamıştır. Birinci sınıf otellerde en az bir İngilizce bilen memurun çalıştırıldığı bilgisinin yer alması, 1953 yılı için turizm alanında İngilizcenin ABD'liler tarafından eksikliği hissedilen bir konu olduğunu ortaya koymaktadır. İngilizce bilen memurların İngilizcenin yanı sıra Amerikan gelenekleri, yemek alışkanlıklarını bilmeleri oldukça önemsenmiştir. Otel fiyatlarının yetkililer tarafından belirlendiğini bilgisi ile birlikte Ankara veya İstanbul'da birinci sınıf banyolu bir otelin fiyatı 5 dolar olarak genelleştirilmiştir. Taşraya gidilmesi halinde ise tüm hizmetlerin aksayacağı İngilizce bilenlerin, konforlu otellerin olmayacağı ve hizmetin iç kısımlarda yetersiz kalacağı konusunda personel uyarılmıştır. Hatta bu doğrultuda personele yanlarında tuvalet kâğıdı bulundurmaları dahi tavsiye edilmiştir (USA Department of Defense, 1953: 57-58).

Otellerle birlikte yeme içme üzerine de ayrı bir başlık açılmıştır. Rehber, her ülkenin kendine özgü yemeklerinin olduğundan bahsederken Türkiye'ye has kebab, pilav, dolma, balık gibi yemeklerden ve bunların nasıl yapıldığından bahsetmiştir. Yemek dışında tatlıları da değinen Rehber, baklava başta olmak üzere ekmek kadayıfı, helva ve lokum gibi tatlıları tanıtmıştır. İçecek olarak ise kahve, çay, süt ve alkollü içecekler hakkında bilgi vermiştir. Türk kahvesini Amerikan kahvesiyle kıyaslayan Rehber'de alkolün İslam dinince haram olduğu ancak aşırı olmayan kullanımın yaygın olduğu söylenmiştir. Fakat tüm bunlara karşı sokakta ya da farklı bir yerde sarhoş olmanın kötü bir izlenim bırakacağı öne çıkartılmıştır (USA Department of Defense, 1953: 59-61). Yeme-içme kadar önem verilen bir diğer konu ise sağlık ve sanitasyon olmuştur. Türkiye'nin sağlık açısından sakıncalı bir ülke olmadığını kaydeden Rehber, gerekli önemleri alması halinde personelin hiçbir sorun yaşamayacağını ifade etmiştir (USA Department of Defense, 1953: 61-62).

Son olarak bu bölümde ele alınan konu ise hatıra eşya konusu olmuştur. Modern mağazaların eski çarşıların yerini aldığından bahseden Cep Rehber'i, Amerikan personelinin yine de eski çarşıları, dükkânları bulacağını söylemiştir. Pazarlığın gelenek olduğunu kaydeden Rehber, ilk fiyatı ödememeleri gerektiği uyarısında bulunmuştur. Sayısı yüzlerle ifade edilen bu dükkânlarda pek çok şeyin bulunabileceği ifade edilirken Kapalıçarşı, muhakkak uğranılması gereken yerler arasında zikredilmiştir. Hediye olarak, halı, bakır işlemler, seramik, tekstil ürünlerinin alınması tavsiye edilmiştir. Aynı ürünlerin Amerika ile kıyaslandığında Türkiye'den daha ucuza alınabileceği kaydedilirken İstanbul dışında; Bursa, Sivas, Diyarbakır, Eskişehir gibi kentlerde yer alan el işi ürünler –telkari, lületaş, gümüş işlemler- özellikle tavsiye edilmiştir (USA Department of Defense, 1953: 65-67).

3.2.2. Görülecek Yerler

Amerikalı personelin Türkiye'de vakit geçirmesini sağlamak ve Türkiye'yi tanımak üzere 'Görülecek Yerler' şeklinden açılan başlıkta görülmesi gereken yerler tanıtılmıştır. Türkiye Cep Rehberi, Türk halkını tanımak ve anlamak için özellikle küçük köylerin ziyaret edilmesini tavsiye etmiştir. Türkiye'deki köyleri tasvir eden Rehber, bu doğrultuda köy evlerini ve bu evlerin kullanımında yer alan malzemeleri de tanıtmıştır. 12 şehrin nüfusunu 50 binin üzerinde tanımlayan Rehber, personelin bu şehirleri görmek isteyeceğini ifade etmiştir. Rehber'de tanıtılan ilk şehir Ankara olmuştur (USA Department of Defense, 1953: 69-72).

Ankara'dan sonra tanıtılan ikinci şehir ise "Türk'ün rüyası ve neşesi" olarak lanse edilen İstanbul olmuştur. Türkiye'nin en büyük şehri vasfına sahip şehri olan İstanbul'un dünyanın en güzel doğal yerlerinden birisi olduğu ifade edilmiştir. Tüm Amerikalıların İstanbul'u duyduğunu ifade eden Rehber, Amerikalı personelin İstanbul'u görmemesi halinde arkadaşları tarafından Türkiye'ye gitmediğinin düşünüleceği bilgisini paylaşmıştır. Türkiye'nin markası olan camilerin İstanbul'da da yaygın olduğu bilgisi paylaşılırken bu camiler arasında Ayasofya, Süleymaniye, Sultanahmet zikredilmiştir. Camiler dışında müzeler, su kemerleri, hipodrom, sarnıçlar, kuleler; Boğaz, Rumelihisarı, Adalar, Florya

sahili gibi genel ve özel pek çok yerin ismi zikredilerek gidilmesi tavsiye edilmiştir. Taksim'i İstanbul'un Times Meydanı olarak gören Rehber, İstiklal Caddesi boyunca cadde üzerinde yer alan restoran, tiyatro gibi mekânların gözden kaçırılmamasını istemiştir. Son olarak ise İstanbul'da Haliç ve Kapalıçarşı'dan bahsedilmiştir (USA Department of Defense, 1953: 72-77).

İstanbul'un dışında diğer şehirler Bursa, İzmir olurken bir diğer başlık ise Doğu Anadolu'ya ayrılmıştır. Bursa başlığında Uludağ başta olmak üzere kaplıcalar, hamamlar ve camiler öne çıkartılmıştır. İzmir bahsinde ise İzmir, Türkiye'nin ikinci en büyük şehri olarak tanıtılmıştır. Doğu Anadolu başlığında ise en büyük şehir olarak Erzurum zikredilmiştir. SSCB ile İran sınırına yakınlığı hakkında bilgi verildikten sonra, Amerikalı turistlerin ilgisini çeken Ağrı Dağı'ndan bahsedilmiştir. İncil'den referansla Hz. Nuh'un gemisinin Ağrı Dağı'nda olduğu iddia edilirken, bölgeye Erzurum'dan üç günde varılacağı ifade edilmiştir. Ağrı Dağı gibi benzer başka bir yere, Gelibolu'ya da atıfta bulunan Rehber, Truva'nın görülmesi gereken ilginç bir yer olduğunu söylemiştir. Amerikan personelinin hata yapmaması konusunda uyarıcı Cep Rehberi, Türkiye'de görülecek bir şey olmadığını söylenmemesini istemiştir (USA Department of Defense, 1953: 78-81).

3.3. Tebrik ve Ek

Rehber'in son iki bölümü tebrik ve ek kısımlarına ayrılmıştır. Tebrik kısmında Rehber'in sonuna gelmesi sebebiyle Amerikan personeli tebrik edilirken son olarak söylenmek istenenler paylaşılmıştır. Türk insanı zeki ve dost canlısı olarak nitelendiren Rehber, Sovyet Rusya karşısında korkmayan insanların olduğu ve bunların özgür dünyaya inandıklarını kaydetmiştir. Cep Rehberi'nin Türk insanı ve coğrafyasına dair bir fikir verdiği ifade edilirken Amerikan personeline "Sam Amca"nın kendilerini gezmek üzere Türkiye'ye göndermediği hatırlatılmıştır. Amerikan personelinin ülkesi için önemli bir iş yaptığı ifade edilirken bunun yanında personelin de kendisini Türkiye'de iyi hissetmesi için birtakım önerilerde bulunduğu kaydedilmiştir. Rehber'in bunun yanı sıra Türklerle ömür boyu dost olmak üzere arka plan sağladığı da ifade edilmiştir. Son olarak ise Türklerin Amerikalı personelin yanında olduğu söylenmiştir (USA Department of Defense, 1953: 81).

Ek bölümünde ise farklı bir ülke olmanın yaşatacağı sıkıntıları gidermek üzere çeşitli bilgiler paylaşılmıştır. Özellikle iki ülke arasında var olan ağırlık ve uzunluk ölçüleri gibi çeşitli farklılıklar da bu bölüme yansıtılmıştır (USA Department of Defense, 1953: 82-83). Türkiye Cep Rehberi'nin son sayfaları ise sözlüğe ayrılmıştır. Amerikalı personele Türkiye'de pratiklik kazandırmayı amaçlayan Rehber, Amerikalı personelin işine yarayacak kelime ve cümleler tablolar halinde İngilizce ve Türkçe telaffuzlu şekilleri ile ayrıntılı olarak dizinleştirilmiştir (USA Department of Defense, 1953: 84-96).

4. SONUÇ

Yaklaşık olarak iki yüzyıllık bir süreci geride bırakan Türk-Amerikan ilişkileri, Osmanlı Devleti döneminde Amerikan ticaret gemilerinin Akdeniz'de ticaret yapmaları ile başlamıştır. Osmanlı Devleti döneminde önemli bir seviyede addedilmeyen Amerika ile münasebetler, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması sonrasında da büyük bir oranda değişmemiştir. XIX. yüzyıldan II. Dünya Savaşı yıllarına gelinceye değin Türk-Amerikan ilişkilerinin büyük bir atılım sağladığını söylemek güçtür. Fakat II. Dünya Savaşı sona erip Soğuk Savaş olarak adlandırılan dönem başladığında SSCB ile karşı karşıya gelen ABD, bu yeni dönemde geçmiş tarihinde olmadığı kadar Türkiye ve Türkiye'nin etrafındaki bölge ile ilgilenmiştir. Aynı zamanda ABD de Türkiye'nin yakın ve uzak tarihinde hiç olmadığı kadar etkin bir devlet haline gelmiştir.

1947 yılında Yunanistan ve Türkiye'nin güvenlik endişelerini gidermek üzere Truman Doktrinini ilan eden ABD, Türkiye tarihinde 1947 yılından itibaren en etkin devlet haline gelmiştir. Siyasi, ekonomik ve son olarak askeri olarak ilerleyen ikili ilişkilerin en önemli nirengi noktası, Türkiye'nin 1952 yılında NATO'ya üye olmasıdır. İki ülke arasında sağlanan ittifakın askeri bir örgüt altında şekillenmesi, Türkiye-ABD kamuoylarının da birbirlerini yakından tanımasını gerektirmiştir. Türkiye, ABD'yi siyasi ve kamuoyu boyutuyla tanımak üzere 1947'den itibaren yoğun bir faaliyet gösterirken ABD'nin bu konuda çok daha geç ve yavaş davrandığı görülmüştür.

Türkiye ile ABD'nin NATO'da ortak olmaları, ABD'den Türkiye'ye gelen askeri ve sivil personel sayısının artmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler karşısında ABD Savunma Bakanlığı Enformasyon ve Eğitim Departmanı 1953 yılında Türkiye'ye gidecek personeline bilgi vermek üzere Türkiye Cep Rehberi adlı 96 sayfalık bir kitapçık hazırlamıştır. Her ne kadar Rehber, personel için hazırlanmış olsa da Rehber'in ABD'de cüzi bir rakam karşılığında satışa çıkması, Türkiye'nin ve kültürünün aynı zamanda ABD kamuoyuna tanıtılmak istendiğini ortaya koymaktadır. Amerikalıları Türkiye konusunda eğitmek ve enforme etmek üzere hazırlanan kitapçık, Türkiye, Türk halkı ve Türk kültürüne dair tespitleri sebebiyle ABD'nin Türkiye'ye yönelik bakışı hakkında fikir vermektedir. Rehber özü itibarıyla ABD'li personele yönelik olmakla birlikte Türkler hakkında verdiği bilgiler, Türkiye'nin, Türk halkının ABD tarafından bu dönemde nasıl görüldüğüne dair ciddi ipuçları barındırmaktadır.

Amerikalı yetkililer Rehber'de Türkiye'ye gidecek asker personelden beklentilerini; Türklere teknik bilgi sağlamak ve ABD'nin gönüllü elçileri olmaları, şeklinde iki kısımda tasnif etmiştir. Rehber'de özellikle Türklerin Amerikalılara müspet olan bakışına zarar vermemek üzere Amerikalı personelin çok dikkatli olması gerektiği, sıklıkla telkin etmiştir. Türkiye'nin 1953 yılı politik ikliminden kaynaklanan stratejik yapısı, Türklerle Amerikalılar arasında bağlantı kurulmasına yol açmıştır. Dil, din, gelenek gibi ciddi farklılıklara rağmen Türklerin de Amerikalılar gibi olduğu ifade edilmiştir. Türklerin farklı algılanmamaları istenirken personelin Türkler üzerinde kötü izlenim bırakmaması gerektiği tezi sıklıkla işlemiştir.

Rehber'de yapılan ikazlarda Türkiye'de şalvar, fes, harem, sultan gibi kavramların artık olmadığı uyarılarında bulunması, Amerikalılar nezdinde Türkiye'nin 1953 yılı itibarıyla neredeyse tanınmadığını, bilinmediğini göstermektedir. Rehber bu doğrultuda Amerikalılara Türkiye'yi tanıtmak üzere iki kısımda ele alınmıştır. İlk bölümde daha ziyade Türkiye'nin tarihi, siyasi, coğrafi, ekonomik yapısı hakkında bilgi verilirken ikinci bölümde ise pratik bir bilgilendirme sağlamak üzere Amerikalıların Türkiye'de yaşayacağı sorunlara çözüm sağlanmak istenmiştir. Keza aynı zamanda gezi, turizm gibi tanıtımlarla personelin boş vakitlerini değerlendirmek üzere yönlendirmeler de yapılmıştır.

Amerikalıların Türkiye Cep Rehber'inde Türkiye ve Türk halkını çok iyi bir şekilde tetkik ederek analiz ettikleri görülmüştür. Kamuoyu nezdinde ABD'liler Türkiye hakkında yeterince bilgi sahibi olmayan bir konumda iken Rehber'in sağladığı bilgiler ışığında akademik olarak ABD yönetim çevrelerinde Türkiye'nin yeterince tahlil edilmiş bir ülke olduğu görülmüştür. Özellikle Türk insanı, geleneği, göreneği, dini inancı; Türkiye tarihi, Türkiye'nin ekonomik yapısı üzerinde ABD'nin ciddi araştırmalar yaptığını ortaya koymaktadır. Türkiye'deki personeli vasıtasıyla Amerika hakkında var olduğunu düşündükleri olumlu imgenin sürmesi yönünde çaba ortaya koyan Rehber, Türkiye-Türk halkı hakkındaki bilgileri ve tespitleri itibarıyla ABD'nin gözündeki Türkiye imgesini ortaya koymaktadır. Cep Rehberi bu özelliği sebebiyle iki yüzüncü yılını geride bırakmaya

hazırlanan Türk-Amerikan ilişkileri açısından oldukça somut bir bakış ortaya koyan önemli bir kaynaktır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi Fonları (BCA)

Kaynak Eser ve İncelemeler

Akbaş, Z. Çelik, A. H. & Duman, M. (2019). İkinci Yüzyılda İşbirliği ve Çatışma Sarmalında Türk- Amerikan İlişkileri, OPUS Dergisi, 13/19, 2226-2258.

American Forces Information Service. (1981). A Pocket Guide to Turkey. Washington DC.

Aral, H. (1968). Dışişleri Bakanlığı 1967 Yıllığı. Ankara Basım ve Ciltevi,

Armaoğlu, F. (1997). 19. Yüzyıl Siyasî Tarihi. TTK Basımevi.

Armaoğlu, F. (2004) 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi. Alkım Yayınevi.

Armaoğlu, F. (1991). Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri. TTK Basımevi.

Armaoğlu, F. (2020). Türk Dış Politikası Tarihi. Kronik.

Armaoğlu, F. (1999) “Yarım Yüzyılın Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1997”. Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç. TTK Basımevi, 421-440.

Bağcı, H. (1994) Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası”. Türk Dış Politikasının Analizi, Drl. Faruk Sönmezoğlu Der Yayınları, 89-120.

Bozdağlıoğlu, Y. (2008). Türkiye-ABD İlişkileri, Türk Dış Politikası 1919-2008, Barış Platin, 465-470.

Criss, N. B. (2008). ABD İle İlişkiler, Türk Dış Politikası 1919-2008, Barış Platin, 173-177.

Dışişleri Bakanlığı İcra Sekterliği. (1984). Dışişleri Bakanlığı 1983 Tarihçesi.

Doğan, N. (1996). Cumhuriyet Öncesi Türk Amerikan Ticaret Anlaşmaları, Turan Yayıncılık.

Duman, M. (2020). Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi Faaliyetleri (1934-1960), Palet Yayınları.

Duman, M. (2019). Türkiye'nin ABD'de Gerçekleştirdiği Kamu Diplomasisi Üzerine Erken Bir Değerlendirme: Memleketimizi Tanıtmak Meselesi (1948), Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi 32, 379-397.

Erhan, Ç. (2001). Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri, İmge Kitabevi.

Erol, M. S. (2008). Batı İle İlişkiler (1950-1960), Türk Dış Politikası 1919-2008, Barış Platin, 437-446.

Erol, M. Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Birleşik Devletleriyle Yaptığı Ticaret Anlaşmaları. yy.

Fendoğlu, H. T. (2002). Modernleşme Bağlamında Osmanlı-Amerikan İlişkileri, Beyan Yayınları.

Gencer, A. İ., Örenç, A. F. & Ünver, M. (2008). Türk-Amerikan Silah Ticareti. Doğu Kütüphanesi.

- Kayapınar, S. (2017). 1830 Osmanlı-ABD Ticaret Antlaşması Öncesi Amerika'nın Diploması Girişimleri, Dumlupınar Sosyal Bilimler Dergisi, 51, 39-56.
- Sertoğlu, M. (2011). Mufassal Osmanlı Tarihi Resimli-Haritalı VI. Cilt, TTK Basımevi.
- Şafak, N. (2003). Osmanlı-Amerikan İlişkileri, Osmanlı Araştırmaları Vakfı.
- Şimşir, B. N. (1996). Bizim Diplomatlar, Bilgi Yayınevi, 1996.
- Uçarol, R. (2000). Siyasi Tarih (1789-1999), Filiz Kitabevi.
- USA Department of Defense. (1953). A Pocket Guide to Turkey. U. S. Government Printing Office, Washington D. C.
- Ülman, A. H. (1968). Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler (1923-1968) I, AÜ SBF Dergisi 23/3, 241-273.

Sürelî Yayınlar

Indiana Evening Gazette, Aug 11 1953.